

EGY RÉGI BECSKEREKI LAPSZERKESZTŐ

Dr. Brájjer Lajos munkásságáról

N É M E T H F E R E N C

Ötvenöt évvel ezelőtt, 1943 novemberében hunyt el a bánáti irodalom és közélet egyik ismert alakja, az újságíró, műfordító, utazó, lapszerkesztő és nyomdatulajdonos, dr. Brájjer Lajos. A bánáti művelődési élet és zsurnalisztika megbecsült munkása, aki lapot szerkesztett, nyomdát vezetett, fiatal írók/újságírók útját egyengette, de munkássága már feledésbe merült. Pedig dr. Brájjer Lajos esetében van mit elragadni a feledéstől, hiszen olyan publicista volt, akinek figyelme a közélet szinte minden területére kiterjedt, a színháztól a zenéig, a nyomdászattól a könyvkiadásig, a műfordítástól a politikáig. Több nyelvet beszélő igazi européer volt, Pesten, Fiumében, Rómában és New Yorkban is otthon érezte magát, zenerajongóként szorgalmas látogatója volt a bécsi operának, a milánói Scalának, a New York-i Metropolitannek, szívesen látogatott Velencébe, Stockholmba, Lisszabonba és Madridba; nyáron a francia Riviérán is megfordult, s ritkán mulasztotta el a nizzai karnevált. Mégis igazi otthona Bánát, Becskerek volt. Ott élte élete legboldogabb napjait. Ott alkotott.

Már indíttatása is rendhagyó volt. 1865. március 23-án született Nagybecskereken az Úri utcában, az akkor már híres Pleitz Ferenc Pál nyomdász unokájaként. Gyermekkorra is e jeles nyomda szedőszekrényeinek árnyékában telt, ahol időnként több bánáti író és költő megfordult, minthogy a Pleitz-nyomda volt egyike a legtekintélyesebb és legrégebb bánáti kiadóknak, amelyek nyomdagépeit még 1847 októberében indították be. Brájjer már gyermekkorában megismerkedett a megyei közélet kiválóságaival és az akkori bánáti értelmiséggel. Utóbb derült ki, hogy e nyomdaélménye egy életre szóló volt, hiszen a becskereki gimnázium befejeztével, s budapesti jogi tanulmányainak végeztével, majd a Kolozsvárott megszerzett bölcsészdoktori oklevéllel a zse-

bében nem a nagyvilágban próbált szerencsét, hanem hazajött Nagybecskerekre, s viszonylag fiatalon, 1888 novemberében átvette a *Gross-Becskereker Wochenblatt* című hetilap szerkesztését, később pedig a nyomda vezetését is. Ezzel tulajdonképpen nagyapja családi vállalkozásának folytonosságát biztosította. Ekkor vette kezdetét több évtizedes, sokrétű és gazdag lapszerkesztői pályafutása. Alig négy évvel később, 1892-ben a fiatal, tehetséges szerkesztőre egy sokkal komolyabb feladatot bízta: a megye elöljáróinak kezdeményezésére átvette Lauka Gusztávtól a *Torontál* szerkesztését, és azt napilappá fejlesztette. Ekkor szegődött a laphoz Jurkovics Aladár, majd Törös Tivadar, Hoitsy Jenő, Semsey Gyula, Gáspár Imre, Kabos Bertalan meg Scossa Dezső, s ugyancsak az idő tájt kezdte közölni a lap a kortárs magyar írók, így például Krúdy Gyula, Jókai Mór, Tömörkény István és Mikszáth Kálmán tárcáit. Ezek igen jól szerkesztett, színvonalas évfolyamai voltak a *Torontálnak*.

1893 szeptemberében eljegyezte, majd feleségül vette a nála nyolc évvel fiatalabb, verseci születésű Schlemmer Stefániát. E házasságból két gyermekük született: Lajos és Tünde. Lajos a háborúban esett el, Tünde pedig, aki (akárcsak édesapja), kiváló zenei tehetség volt, kitűnő zongoraművészként külföldön, az Egyesült Államokban folytatta pályafutását. Ott Tündének a Kafka Viktorral kötött házasságából négy gyermeke született: Betty, Vincent, Francis és George. Brájer több ízben is ott járt unokáit látogatva. E látogatásai során cikkeket is közölt német nyelvű amerikai lapokban.

Közvetlenül a halála előtt, 1943 októberének elején még megérhette aranylakodalmát, amelyet bensőséges keretek között ünnepelt meg barátai és hozzátartozói körében. Abból az alkalomból Kernné Végh Vilma a *Torontál* hasábjain alkalmi verssel köszöntötte az ötvenéves jubileumát ünneplő házaspárt.

Brájer lapszerkesztői pályafutása Nagybecskereken 1908-ban szakadt meg, és Fiumében folytatódott, ahol dr. Brájer a magyar kormány megbízásából 1918-ig a *Fiumei Estilapot* szerkesztette. Az ottani évek során került érintkezésbe az akkor ugyancsak politikai megbízatást teljesítő egykori becskerei gimnazistával, Fülep Lajossal. Az első világháború befejeztével hazatért Nagybecskerekre és ott élt haláláig.

1910 tavaszán negyedszázados újságírói jubileuma alkalmából a Torontálvármegyei Magyar Közmuvelődési Egyesület munkájának elismerése jeléül aranytollal jutalmazta, amelyen az alábbi szöveg volt olvasható: „Dr. Brájer Lajosnak, negyedszázados írói és hírlapírói munkássága emlékére torontáli tisztelői.”

Egyébként Brájer munkássága során több közéleti szerepet is vállalt. A Vidéki Hírlapírók Országos Szövetségének alelnöke volt, a szegedi Dugonics Társaság és a temesvári Arany János Társaság tagja, a TMKE, majd később a BMKSZ vezetőségi tagja. Közéleti szereplésének elismeréseként kinevezték

Torontál megye tiszteletbeli főjegyzőjének, Ferenc József pedig a királyi kamarási címet adományozta neki.

Vérbeli közéleti ember volt, egyesek szerint túl közeli is az akkori hatalomhoz, aki esetenként a politikával is kacérkodott, s aki kötelességének tartotta, hogy valamennyi becskerekai nyilvános művelődési rendezvényen személyesen is jelen legyen. A szakállas, joviális külsejű öregurat a becskerekiek azonban nemcsak erről, hanem finom téli szőlejáról és jó borairól is ismerték.

Gazdag újságírói pályafutása során kötetnyi útleírást, jó humorú, enyhén ironizáló tárcát közölt. Különösen útleírásait kedvelte a bánáti közönség, melyeket szemléletesen írt, s amelyekben vissza tudta adni a felkeresett város hangulatát. Brájjer rengeteget utazott, mondhatnánk úgy is, hogy tapasztalt turista volt, méghozzá akkor, amikor Bánátból csak kevesen rugaszkodhattak el a nagyvilágba. Ezért nem véletlen, hogy 1907-ben éppen ő volt egyik társszerkesztője (Hevesi Józseffel együtt) a *Cicerone* magyar útikönyvsorozatnak, amelynek első kötete a francia Riviérát mutatja be. Csak sajnálhatjuk, hogy útleírásai önálló kötetben nem jelentek meg. Hiszen igen olvasmányos élménybeszámolókat írt a nizzai karneválról vagy a stockholmi, lisszaboni, madridi, philadelphiai, New York-i, párizsi, ostendei, Monte Carló-i megelencei útjairól.

De szóljunk most köteteiről is. Első művei voltaképpen komoly irodalmi tanulmányok voltak. Doktori értekezését Lessingről, az úgynevezett polgári dráma megalapítójáról írta. (*Lessing als begründer des bürgerlichen deutschen schauspiels. – Lessing mint az u. n. polgári dráma megalapítója. Tudori értekezés a német philologia köréből. Német nyelven írta Brájjer Lajos. Nagy-Becskek, 1888.*) Ennek érdekessége, hogy címlapja és előszava magyar nyelvű, szakszövege pedig német nyelvű volt. Az előszóban Brájjer az alábbiakat írta: „Amennyire tehát eröm és tehetségem engedte, igyekeztem a nézetem szerint valóban tudományos becsű műveket tanulmányozni, s az abból tanultakat ebben az alakban feldolgozni. Ha ezen értekezés elérte célját, úgy szerző nem magának köszöni azt, hanem tárgyának melyet választott.” E munkájának megírásakor Brájjer a többi között felhasználta J. W. Braun, Denzel, Fischer, C. R. Pabst, Reden-Esbeck, Erich Schmidt, Stern és H. Zimmern szakmunkáit.

Egy évvel később látott napvilágot a Vörösmartyról szóló német nyelvű irodalmi tanulmánya. (*Vörösmarty, sein Leben und seine Werke, Nagybecskerek, 1889.*)

Novelláit 1899-ben gyűjtötte csokorba. Ez volt *A vidéken* című könyve (tíz novellájával) Révai Lcő kiadásában, amelynek előszavát maga Lauka Gusztáv írta meg. Lauka a többi között hangsúlyozta, hogy Brájjer „ha Budapesten a megsokszorozott frói csoportban juttatott volna tért irodalmi munkásságának, bizonyára a jobbak és ismertebbek között említették”. E százharminc oldalas kötetét a *Pesti Hírlap* „élénknek és ötletesnek” nevezte, hangsúlyozva, hogy

„a vidéki társas életet igazán találó vonásokkal rajzolta meg”. A *Magyar Géniusz* „jó ízű humorát és gazdag kedélyét” emelte ki, az *Ország-Világ* szerint „szépirodalmi dolgozatain bizonyos jótékony hatású humor vonul végig, amely élvezetessé teszi minden irodalmi termékét”, novellái pedig „egy szabadon csapongó, jókedvű és felette kedves költői lélek megnyilvánulásai”. A *Magyarország* című lap „tárcaszerű szellemes csevegései” közül a *Legényszabadság* és *A roráté* címűt tartja a legjobbaknak. A *Szegedi Napló* „ügyes elbeszélőnek” nevezi és „meleg humorát” dicséri, míg a *Szegedi Híradó* a kötet novelláiban a „mosolygó, derűs történetek hosszú sorát” látta, vagyis „jól megírt és még jobban elbeszélte apróságokat” vidéki nagy és kis emberekről. A *Nagyváradi* című lap pedig Brájjernak azt az erényét emelte ki, hogy „jókedvűen, ötletesen mondja el a mulattató históriáit”.

Brájjer politikai affinitását példázza az általános választói jogról írt kötete (1905), valamint *Fiume és a világháború* című munkája (1916). Hogy a színművek sem álltak tőle távol, két német nyelvű fordításkötete bizonyítja. 1915-ben ültette át német nyelvre Porzsozt Kálmán *A bankigazgató* című színművét és Szécsi Ferenc *A baba* című munkáját.

Sokfelé tájolódo író volt, aki úgy tűnik, mégis műfordításaival alkotott maradandót. Somfai János írja róla munkásságát méltatva, hogy „különösen értékesek műfordításai a melyekkel magyar költőket ültetett át németre”. Három megjelent fordításkötetében magyar írók verseit ültette át német nyelvre, ami önmagába véve még nem is lenne nagy teljesítmény, ha e három kötet nem foglalna magában egy három évtizedes műfordítói folytonosságot, következetességet. Egyik fő törekvésc az volt, hogy itteni irodalmi értékeinket megismertesse a külfölddel. Az első fordításkötete (*Ungarische Dichtungen*) 1906-ban Lipcsében jelent meg E. Kempe kiadásában. Ennek előszavában maga vallja, hogy „gyakori külföldi utazásai közepette szinte restelkedve látta, milyen keveset tudnak a mi irodalmunkról”. E százhetvenegy oldalas kötetben több mint hetven magyar poéta versfordítását közölte. Többek között Erdős Renée, Ignotus, Gárdonyi Géza, Gáspár Imre, Kiss József, Lauka Gusztáv, Petőfi Sándor, Vitkovics Mihály, Reviczky Gyula, Heltai Jenő, Kaffka Margit, Szabolcska Mihály és Sz. Szigethy Vilmos verseit ültette át német nyelvre. Bátor vállalkozása volt ez Brájjernak a századelőn. A *Magyar Szó* című lap a kötet verseit „könnyednek és gördülékenyek” nevezi, mondván, hogy azok „eredetiben sem különbek”. Ugyancsak hozzáteszi, hogy a kötet, „ha nem is anthologia, mindazonáltal felöleli a legújabb magyar líra jelesebb termékeit”. A *Szegedi Napló* úgy vélekedik, hogy Brájjer „nagy szóbősége, a költői lélekkel járó teljes átérzése az átültetendő műnek és nagy formai készsége (...) hivatottá teszi rá, hogy kiegészítse – habár csak szerény körülmények között is – azt a műfordítási gyűjteményt, amely eddig csak a klasszikusokig haladt”, vagyis

más szóval, hogy „vegyenek tudomást a külföldön annak a harminc esztendőnek a lírai terméséről, amellyel büszkén hivalkodhatunk minden nemzetek előtt”. A *Debreceni Független Újság* értékelése szerint „a fordítás könnyed, erőltettség nélkül való. A szerző meglepő ügyességgel önti át a spontán magyar gondolatot a német nyelv gazdag fordulataiba, sok helyen teljes sikerrel küzdvén le a szerkezeti nehézségeket. Különösen a képletek hű visszaadásában mutat különös erőt és készséget Brájjer, ami a fordító művészetnek talán legnehezebben járható területe”. E költeményeket egyébként, saját bevallása szerint „hosszú téli estéken gyönyörűséggel fordítgatta, édes anyja számára”.

Második fordításkötete (*Moderne Ungarische Dichter*) 1914-ben látott napvilágot Nagybecskereken. A százoldalas könyvben tizenöt szerző költeményét ültette át német nyelvre: például Ady hat versét fordította le, amellet pedig Babits Mihály, Dutka Ákos, Füst Milán, Ignótus, Heltai Jenő meg mások munkáit. Brájjer előszava mellett a kötet elején Fred H. bécsi költő bevezető írása olvasható a modern magyar költészetéről (*Moderne Ungarische Lyrik*), amelyben többek között „Ady Endre zseniális magyar költőt” is méltatja, mondván, hogy *Vér és arany* című költeménye „jobban jellemzi a magyarokat mint az utóbbi évben lefordított összes színmű együttvéve”.

Harmadik kötetében (*Ungarische Lyrik*), amely 1936-ban jelent meg Budapesten (Nagybecskereken nyomtatták), az 1914 és 1936 között készült műfordításait adta közre. Több mint száztfé magyar költő versfordításait tette az olvasók elé, a többi között Ady, Babits, Kosztolányi, de ugyanakkor Borsodi Ferenc, Csuka Zoltán, Szenteleky Kornél, Gergely Boriska, Huszár Sándor, Kiss Arnold meg Török Sophie költeményeit is. E kötet előszavában Brájjer visszatekintett addigi fordítói munkásságára, majd annak végén pesszimista hangnemben úgy nyilatkozott, mint valószínűleg utolsó fordításkötetéről. Könyvről a becskerei *Tükör* azt írta, hogy „a német olvasóközönség . . . külön hálával adózhat a fordítónak azért a gyönyörért, ritka műélvezetért, amelyhez a költemények elolvasása által jut”.

Legnagyobb külföldi sikerét Brájjer Rákosi Jenő *Die Schule der Liebe* című drámájának verses fordításával érte el. Külföldi tanulmányútjainak eredményeként született meg a *Die Jesuiten in Amerika* és a *Göthe és a délszlávok* című tanulmánya. Két német nyelvű munkája kéziratban maradt fenn: az egyik Washingtonról, az államférfiről szól, a másik pedig az amerikai négerek művelődési életéről.

Brájjer egyes művei német, francia, olasz és angol nyelven is napvilágot láttak. Állandó munkatársa volt a bécsi *Neue Freie Presse*nek meg a budapesti *Pester Lloyd*nak, akárcsak az Egyesült Államokban megjelenő legnagyobb német lapnak, a *Staats Zeitung*nak. Emellett alkalmi munkatársa is Európa több irodalmi lapjának.

1942–43-ban, nem sokkal a halála előtt, mostoha időik közepette is szívügyének tartotta a bánáti magyar irodalmi élet szervezését, irodalmi estek rendezését, miközben felkarolta az érkező fiatalabb nemzedéket is, Dániel Gy. Lászlót, Tamás Gézát, Kristály Istvánt és másokat. Még 1942 decemberében tervbe vette egy bánáti magyar irodalmi társaság megalakítását. Akkortájt hosszabb tanulmányt is írt *A Bánság kultúréletéről* (amelyből a *Torontál* is közölt részletet), s amelyben a bánsági magyar irodalom létjogosultságát taglalta, meg azt, hogy a második világháború közepette, a Gyála és Fehértemplom közötti magyarság „dicsekedhetik-e önálló kultúrával és civilizációval, irodalommal és művészettel”, illetve, hogy „komolyan vehetők-e a még ebben a vérzivataros időben is mutatkozó irodalmi és művészeti megmozdulások, s található-e nyoma egy különleges irodalomnak és művészetnek”. *Bánáti Magyar Írás* címmel bánáti irodalmi folyóiratot szándékozott megindítani, ám ennek megvalósítására már nem maradt ideje.

